

Veileder for likestilt pedagogisk praksis

Søt eller tøff - et fritt valg?

Innledning

Barn vokser opp i et samfunn hvor kjønn fortsatt er en faktor som påvirker hvordan det går dem i livet. Et sentralt spørsmål er om ansatte i barnehagen ubevisst er med på å opprettholde tradisjonelle forventninger til gutter og jenter, eller om de bidrar til at barn har varierte muligheter uavhengig av kjønn?

Lov og rammeplan gir retning til arbeidet. Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering (Barnehageloven § 1 Formål). Barnehagen skal bygge sin virksomhet på prinsippet om likestilling mellom de to kjønn. Gutter og jenter skal ha like muligheter til å bli sett og hørt og oppmuntres til å delta i alle aktiviteter i barnehagen (Rammeplanen pkt. 1.1. Barnehagens verdigrunnlag).

Flere undersøkelser, deriblant «Nye barnehager i gamle spor» (Kunnskapsdepartementet 2010), har vist at det er langt igjen før dette er en realitet. Det er blant annet mangel på kunnskap om hvordan det kan arbeides, slik at likestilling gjenspeiles i pedagogikken. Kunnskapsdepartementet ønsket i den forbindelse å satse på landsdekkende kurs om praktisk likestillingsarbeid. Likestillingssenteret fikk sammen med Kanvas og DMMH i oppdrag å utarbeide og gjennomføre et kursopplegg, med Utdanningsdirektoratet som oppdragsgiver. Dette er et ledd i oppfølgingen av regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene (Likestilling 2014). Denne veilederen er en del av kurspakken.

Målet og ønsket er at veilederen skal motivere, gi kunnskap, lyst og engasjement til å arbeide bevisst og aktivt med likestilling- og likeverdsarbeid i barnehagen. Veilederen gir konkrete og praktiske tips til hvordan dette kan gjøres. Målet om at gutter og jenter skal ha like muligheter, betyr ikke at jenter skal bli gutter og omvendt, men det handler om hvordan barna blir møtt. Det innebærer at alle skal ha like muligheter til å delta i forskjellige aktiviteter, og at barn ikke tillegges egenskaper bare fordi de er gutter eller jenter.

Slik er veilederen bygget opp:

Like muligheter for gutter og jenter side 4

Hvordan arbeide med likestilling og likeverd i barnehagen side 6

- STEG 1 BEGYNN MED DEG SELV
- STEG 2 INVOLVER BARNA
- STEG 3 INVOLVER FORELDRE
- STEG 4 ARBEID AKTIVT MED BARNEHAGEN SOM ORGANISASJON

Verktøy for refleksjon side 10

Metoder for observasjon og kartlegging side 11

Litteraturtips side 14

I den delen som tar for seg hvordan arbeide med likestilling og likeverd i barnehagen, har vi lagt vekt på 4 steg. Disse kan følges i kronologisk rekkefølge, men de kan også jobbes med parallelt. Vi anbefaler at dere begynner med dere selv.

LYKKE TIL MED ARBEIDET!

Like muligheter for gutter og jenter

En viktig verdi i vårt samfunn er likestilling mellom menn og kvinner, gutter og jenter. Kjønnlikestilling i et samfunn innebærer at alle får utnyttet sine evner og interesser uavhengig av kjønn. Likestilling- og likeverdsarbeid er et spennende og grunnleggende arbeid i barnehagen, som har betydning både i en samfunnsmessig sammenheng, på barnehagenivå, og for det enkelte barns liv.

Barnehagen er en viktig samspillsarena der barn og voksne møtes daglig og utvikler relasjoner over kortere eller lengre perioder. Dette gir barnehagen en unik rolle og posisjon til å bidra til et likeverdig og likestilt samfunn. Barnehagen gir retning og verdigrunnlag for velferdsstaten, og bidrar til å utvikle et godt samfunn å vokse opp i uten diskriminering. De voksnes forhold til kjønn, likestilling og likeverd påvirker barnas utvikling av kjønnsidentitet og forståelse av seg selv som gutt eller jente. Barns kjønnsidentitet skapes i et samspill, der de på den ene siden er aktive i å fortolke og gi ulike uttrykk for kjønn. På den andre siden forholder barna seg til forventningene, rammene og føringene som legges for gutter og jenter. Barnehagen skal motvirke stereotyper og derfor er det viktig at ansatte i barnehagen bevisst og målrettet arbeider slik at barn gis rom for et mangfold av kjønnsuttrykk, der alle får uttrykt og utviklet seg. Det er mange måter å være gutt og jente på.

Det er ofte vanskelig å definere hva kjønn er. Det er biologiske forskjeller mellom gutter og jenter. Med unntak av de fysiske forskjellene kan ulikhetene være uklare, og det er vanskelig å tolke hvordan de kommer til uttrykk. Biologiske forutsetninger utvikles i samspill med det miljøet og den kulturen barna vokser opp i, og kan derfor ikke registreres isolert. På samme måte som at det er forskjeller mellom gutter og jenter, er det også store forskjeller innad i jente- og gutte kategorien. Derfor er det viktig å åpne opp for et mangfold av kjønnsuttrykk både blant jenter og gutter. Det handler ikke om at gutter og jenter skal bli like, men om å gi like muligheter til å bli sett, hørt og til delta i fellesskapet.

Likestilling og likeverd - to sider av samme sak

Likeverd handler om å se individet ut fra en grunnforståelse om at alle mennesker er like mye verdt, og skal møtes likeverdig til tross for ulike forutsetninger. Det vil si uavhengig av hvor de er født, hvilken alder og funksjonsevne de har, og om de er født som gutt eller jente. For å behandle alle likeverdig, må en av og til forskjellsbehandle, nettopp fordi alle har forskjellige utgangspunkt.

Likestilling handler om å gjenkjenne strukturer i samfunnet som bidrar til at kjønnene gis ulike forutsetninger og muligheter. Det er derfor nødvendig å se på gutter og jenter, menn og kvinner som grupper, for å kunne se mønstre som skaper forskjeller. Likeverd og likestilling skal ligge til grunn for all læring og pedagogisk virksomhet i barnehagen.

VISSTE DU AT!

- Færre gutter enn jenter fullfører videregående utdanning.
- Gutters leseferdigheter er betydelig dårligere enn jenters.
- Mange jenters livskvalitet synker fra 11-12 års alder fordi de sliter med angst og depresjon.
- Unge gutter og jenters utdanningsvalg fortsatt er svært kjønnsstradisjonelle.

Hvordan arbeide med likestilling og likeverd i barnehagen?

STEG 1. BEGYNN MED DEG SELV

Alle har erfaringer som vil ha betydning for egne holdninger og egen praksis. Det er ofte et godt utgangspunkt å begynne med seg selv og reflektere over egne erfaringer, og bli bevisst egne holdninger. Barnehager som har jobbet med likestilling og likeverd oppdager ofte at personalet gjør systematisk forskjell på gutter og jenter. Selv om de har et ideal om å behandle barn individuelt, og å gi gutter og jenter like muligheter, blir det ikke alltid slik. De fleste er kjønnede i egen praksis - også pedagoger. Alle som arbeider i barnehagen har egne erfaringer som vil påvirke hva en sier og gjør, det er derfor verdt å tenke igjennom egen og andres praksis.

NOEN TIPS TIL HVORDAN JOBBE MED EGNE HOLDNINGER:

- La hver ansatt få tenke igjennom relevante spørsmål om kjønn og likestilling før drøftninger gjennomføres i grupper.
- Bruk pedagogisk rolle både individuelt og senere i grupper.
- Bruk verdispillet, det utfordrer på egne verdier og holdninger.
- Skriv ned praksisfortellinger og del med hverandre på team- eller personalmøter.

SPØRSMÅL TIL REFLEKSJON

Tenk tilbake på egen barndom:

- Husker du situasjoner der du likte å være gutt eller jente? Hadde du noen privilegier som gutt eller jente? Hvilke?
- Husker du situasjoner der andre barn eller voksne prøvde å hindre deg i å gjøre visse ting fordi du var gutt eller jente? Hva tenkte du da? Hvilke følelser opplevde du?
- Hva betyr disse erfaringene for ditt arbeid i barnehagen?

Tenk igjennom hvordan du møter gutter og jenter:

- Hvordan er ditt kroppsspråk når du snakker til jenter? Hvordan er kroppsspråket når du snakker til gutter?
- Hvordan er ditt ordvalg og tonefall når du snakker til jenter? Hvordan er ditt ordvalg og tonefall når du snakker til gutter?
- Hvilke aktiviteter tar du initiativ til? Er dette avhengig av kjønn? Hva tar du ikke initiativ til? Foreslår du forskjellige aktiviteter for gutter og jenter?

STEG 2. INVOLVER BARNA

Hva barna er opptatt av er et godt utgangspunkt for praktisk likestillingsarbeid. Blant annet kan personalet i barnehagen reflektere over om barn lager sine egne kjønnskategorier. En idé kan være å spørre barn for å undersøke om jenter og gutter gis like betingelser, og om hva de tenker om å være jente og gutt. Det er viktig at spørsmålene er åpne og at personalet legger til rette for at barna kan reflektere og uttrykke seg fritt uten at de voksne påvirker situasjonen.

NOEN TIPS TIL HVORDAN INVOLVERE BARNA:

- Barn har mange tanker om å være gutt og jente, derfor er det viktig å reflektere sammen med dem, enten i små grupper eller individuelt.
- Verdispillet er godt egnet til å få i gang samtaler med barna. I verdispillet er det lagt vekt på områder som barn liker og samtaler om, som for eksempel lek, vennskap, om det å være gutt og jente osv.

SPØRSMÅL TIL BARN:

- Fortell om lek.....
- Hva liker du å leke?
- Hvem liker du å leke med?
- Hvordan er det når gutter og jenter leker sammen?
- Er det forskjellige regler for gutter og jenter i leken? Ja/nei - fortell mer.....
- Hva leker jenter og gutter sammen?

STEG 3. INVOLVER FORELDRE

Foreldres holdninger til kjønn og likestilling er sentralt, og samarbeid med foreldre er viktig. I Lov om barnehager står det at foreldre skal involveres i barnehagens arbeid. Gjennom sitt samfunnsmandat har barnehagen sammen med foreldrene mulighet for å påvirke og medvirke til at barn vokser opp i et likeverdig og likestilt samfunn.

NOEN TIPS FOR Å INVOLVERE FORELDRE ER:

- Sett likestilling som tema på foreldremøte.
- Bruk verdspillet sammen med foreldrene på foreldremøter.
- Bruk pedagogisk sol med foreldrene.
- En god praksisfortelling kan skape engasjement og bidra til gode drøftninger.
- Synliggjør på hvilken måte barnehagens likestillings- og likeverdsarbeide foregår.
- Vis hvordan barnehagens verdigrunnlag omhandler likeverds- og likestillingsperspektivet. Integrer perspektivet i informasjonsmateriell som barnehagen utarbeider og deler ut, i uke- og månedsplaner.

STEG 4. ARBEID AKTIVT MED BARNEHAGEN SOM LIKESTILT ORGANISASJON

Barnehagens verdigrunnlag er kjernen i barnehagens arbeid og er grunnlaget for barnehagens pedagogiske grunnsyn. Uttrykte verdier og holdinger er avgjørende for å utvikle kulturen i barnehagen, spesielt i forhold til likestilling- og likeverdsarbeidet. Derfor er det viktig at personalet diskuterer verdier, tankesett og praksis i egen barnehage. Verdiene skal forplikte personalet i det daglige arbeidet og skal prege hverdagen og alle gjøremål i barnehagen. Årsplanen er derfor et viktig redskap for å nå målet om en kultur som er åpen og inkluderende for alle, og som viser at dette er tuftet på menneskerettigheter og demokrati.

DET ER MANGE VEIER TIL MÅLET – NOEN RETNINGSLINJER KAN VÆRE:

- **Gå i gang.** Finn ut hvordan dere ønsker å arbeide med temaet. Mange velger å etablere et prosjekt med tydelig start og avslutning.
- **Etabler en prosjektgruppe.** Gruppen bør ha hovedansvar for arbeidet og fremdriften, samtidig som det er viktig at hele personalet involveres slik at det ikke bare blir prosjektgruppas arbeid og ansvar.
- **Lage en plan for arbeidet.** Konkretiser mål, tiltak, metode og dokumentasjon. Lag en tids- og ressursplan for arbeidet. Hva skal gjøres, når skal det gjøres og hvem har ansvaret?
- **Jobb sammen.** Temaet tas opp på personalmøter og på planleggingsdager.
- **Involver alle.** Diskuter dere fram til det dere er interessert i å se nærmere på og sørg for at alle er involvert i prosessen. En måte å involvere alle på er å la hele personalgruppen skrive ned og diskutere praksisfortellinger i et kjønnsperspektiv. Diskuter resultater og tiltak i hele gruppen.
- **Informasjon og dialog med foreldrene er viktig.** Dette kan gjøres i ulike sammenhenger gjennom dokumentasjon og refleksjon av det arbeidet som gjøres, uformelle og formelle samtaler og felles refleksjon på foreldremøter.
- **Synliggjør barnehagens verdigrunnlag.** Lag bannere eller plakater hvor et likeverdig og inkluderende verdigrunnlag komme til uttrykk. Heng dem opp ved innganger eller andre sentrale møteplasser. På denne måten vil medarbeidere, barna, foreldre, og andre besøkende møte verdiene hver dag og verdiene vil lettere integreres.
- **Inkludere tema i årsplanen.** Skriv ned målsettingen i årsplanen, hva og hvordan dere skal jobbe for å nå målet.
- **Rekruttering.** I forbindelse med rekruttering av nye medarbeidere, synliggjør barnehagens arbeid med likestilling og likeverd i stillingsannonser.

Verktøy for refleksjon

Verdispill

Verdispillet for likestilt pedagogisk praksis er utviklet for å fremme refleksjon, dialog og løfte frem viktige perspektiver som kan skape utvikling på området. Spillet brukes til å sette de voksnes atferd overfor barna inn en tydeligere sammenheng. Gjennom arbeid med egne holdninger og verdier utvikler personalet sin kompetanse.

Verdispillet kan brukes i personalgruppen, foreldregruppen og barnegruppen. Til barn er det laget åpne spørsmål til å undre seg over, og en brukerveiledning på hvordan den voksne kan lede samtalen. Til voksne er det laget kort med påstander som hver enkelt skal ta standpunkt til og begrunne, og det følger med en brukerveiledning til spilleleder.

EKSEMPLER PÅ VOKSEN-PÅSTANDER:

- Jeg bruker samme stemme og like ord overfor gutter og jenter.
- Hvordan gutter og jenter er, er biologisk bestemt.

Pedagogisk sol

En pedagogisk sol er en tegnet sirkel med en ufullstendig setning inni – og med stråler rundt til å fullføre setningen. Setningen kan representere noe lederen eller personalgruppen ønsker å henlede oppmerksomheten mot. Øvelsen kan gjøres individuelt eller i plenum. Det er viktig at solstrålene er tegnet før setningen fullføres, fordi solstrålene uten fullførte setninger stimulerer til et behov for å gjøre oppgaven ferdig.

Bruk strekene til å fullføre setningen i midten

Praksisfortellinger

Å skrive ned fortellinger fra dagliglivet som grunnlag for refleksjon, er en kjent metode for de som arbeider i barnehagen. En praksisfortelling er en personlig erfart opplevelse fra yrkesutøvelsen som kan deles med andre kollegaer. Det dreier seg gjerne om en betydningsfull erfaring som gir innblikk i fortellerens følelser, tanker og verdier. Mening skapes ved å forstå hva som har hendt, hvordan og hvorfor. Arbeidsmetoden egner seg veldig godt til refleksjon og for å få innsikt. Enhver medarbeider kan ta med seg sine egne fortellinger fra sin praksis. Sett likestillingsbrillene på og bruk praksisfortellinger aktivt. Hvis barnehagen systematiserer arbeidet og samler fortellinger over tid, kan det spores endringer i holdninger og praksis.

Eks. på praksisfortelling:

Barna får matboksene sine utlevert til frokosten på småbarnsavdelingen. En matboks med bilde av biler er igjen på trillebordet, og ei jente venter ved bordet. Voksen: "Men hvem sin boks er dette 'a, - det er da ikke Ida sin, dette er da en gutteboks. Kan den være ombyttet med broren sin boks?" (Matboksen var Ida sin.)

Metoder for observasjon og kartlegging

Det finnes mange metoder og tilnærminger for hvordan personalet praktisk kan arbeide med likestilling og likeverd i barnehagen. Det kan være nyttig å foreta nærmere undersøkelser av praksis, for å gi grunnlag for nye refleksjoner. Tenk igjennom hva det er barnehagen ønsker å undersøke nærmere og hvorfor, hvilken metode som egner seg i forhold til de ulike problemstillingene, og hvilke tilgjengelige ressurser barnehagen disponerer.

Observasjon

Å observere en situasjon gir et godt grunnlag for refleksjon og mulighet for å avdekke systematiske forskjeller i pedagogisk praksis overfor gutter og jenter. Det er mange situasjoner man kan velge å observere/registrere - for eksempel et måltid, en lekesituasjon, en samlingsstund etc. Problemstilling må utarbeides, det må avklares på forhånd hva man ser etter, hva som skal registreres og at dette er i tråd med problemstillingen.

Observasjonsskjemaet som skal brukes må være oversiktlig og lett å ta i bruk. Personalet må avklare hva de ulike punktene på skjemaet betyr. I skjemaet som vises på neste side, må det for eksempel avklares hva som ligger i "positiv" og "negativ" bemerkning. De voksne som registrerer bør ha like forutsetninger og forståelse for hva det skal sees nærmere på. Personalet må på forhånd diskutere hva observasjonene innebærer av etiske hensyn for de involverte parter, både voksne og barn.

Eksempel på observasjonsskjema ifm måltid. Problemstilling:

Møter personalet gutter og jenter forskjellig under måltidet?
Observasjonsskjemaet ble bl.a. brukt til å registrere om gutter og jenter fikk hjelp etter at de hadde spurt, og om de fikk hjelp uten å ha spurt.

Observasjon	Jenter	Gutter
Navn nevnt positivt		
Navn nevnt negativt		
Brukte ord: snill, god, pen, søt, flink		
Brukte ord: stor, lang, tøff, modig		
Hjelp uten spørsmål		
Hjelp etter spørsmål		
Ikke hjelp etter spørsmål		
Barn får positiv bemerkning		
Barn får negativ bemerkning / korrigerings		

Registreringene viste at guttene fikk tre ganger så ofte hjelp sammenlignet med jentene og uten å ha bedt om det. Dette til tross for at de tre yngste på avdelingen var jenter. Personalet var ikke bevisst denne praksisen.

De ansatte reflekterte i etterkant av undersøkelsen rundt følgende spørsmål: Hvorfor får gutter mer uoppfordret hjelp? Er det reelt at gutter trenger mer hjelp, og gjelder det alle? Hvilke konsekvenser får det for gutter og jenter? Påvirkes gutter til mindre selvstendighet? Hvordan samsvarer dette med målet for barnehagen?

Video/Film

Filming som metode er en god måte å dokumentere pedagogisk arbeid på, og et godt utgangspunkt for refleksjon. En utfordring kan være å få til god lyd og tydelige bilder og å velge ut hvilke situasjoner som skal filmes. Små filmsnutter der få personer er involvert gir ofte bedre informasjon enn lange filmsekvenser. Det er også viktig at det legges godt til rette for filmingen slik at situasjonene blir mest mulig virkelighetsnære. Filming kan gi relevant refleksjon og kan gi retning til god praksis, på mange nivå. Personalet bør se filmsnittene flere ganger, på denne måten oppstår ny refleksjon. Flere bør se sammen og samtidig bestemme seg for å se etter ulike ting fra gang til gang. Fotografering kan også brukes på samme måte.

Intervju

Intervju med fokus på kjønn/likestilling/likeverd er også en spennende metode enten det er barn eller voksne som blir intervjuet. Det er viktig å legge godt til rette for intervjuet. Still åpne spørsmål og unngå å legge ordene i munnen på den som intervjues. Tenk også igjennom hvem som skal intervjues og hvorfor disse velges. Det er alltid nyttig å utarbeide en intervjuguide med spørsmål slik at disse gir retning på intervjuene. Da sikres det at de samme spørsmålene blir stilt hvis det foretas flere intervju. Kollegaer kan også intervjues for å gi et grunnlag for refleksjon og dialog. Det er forskjell på barneintervju og intervju med voksne. Hvis man ikke har erfaring fra før, les gjerne litt om metoden før den prøves - det finnes mye god litteratur på området.

Kartlegging

Kartlegging kan gjøres på mange måter, enten man beskriver, teller eller observerer. Gjennom systematisk nedtegning av et valgt område vil man få mye nyttig og håndfast informasjon.

Det er mange områder av voksnes atferd og holdninger som kan kartlegges. En effektiv metode er å benytte seg av et enkelt spørreskjema. Ved å la alle ansatte i barnehagen svare skriftlig på noen relevante spørsmål, kan barnehagen oppnå å få fram hvilke holdninger og tanker som råder i personalet. Et spørreskjema kan også sette i gang ny refleksjon. Oppsummer svarene i spørreskjemaet og la dette være utgangspunkt for refleksjonsarbeidet. Det finnes mange gode tips til relevante spørsmål man kan stille i Gender Loops Eksempelsamling. Nedenfor kan dere lese to eksempler på barnehager som har gjennomført kartlegginger.

Kartlegging av litteratur:

En barnehage ønsket å kartlegge litteraturutvalget i forhold til om jenter eller gutter har hovedrollen. Barnehagen telte opp bøker og dokumenterte utvalget via foto. De la bøkene i ulike stabler. Stabelen med bøker med gutter i hovedrollen var minst tre ganger så høy som haugen av bøker med jenter i hovedrollen. Barnehagen valgte ut ifra dette å ha fokus på arbeid med likeverd og likestilling ved innkjøp av nytt materiell og dokumenterte via foto. Dette gjorde de for å vise foreldrene arbeidet og for å minne seg selv på hvordan de kunne være bevisste. Ved innkjøp av nye bøker valgte de flest bøker med jenter i hovedrollen og noen med gutter i hovedrollen. Hagen med bøker med jenter i hovedrollen utgjorde ved neste kartlegging ca $\frac{3}{4}$ av størrelsen på stabelen med gutter i hovedrollen.

Kartlegging av lekearealet:

En barnehage ønsket å kartlegge arealer, leker og annet materiale for å se hvordan dette er tilrettelagt for barns leking og utprøving av kjønnsroller. Barnehagen undersøkte om gutter og jenter leker mer sammen når det er lekemateriale tilgjengelig, enn når de ikke har tilgang på leker. Barnehagen hadde to uteområder, ett med leker og ett uten. Det ble tegnet kart over begge uteområdene. På to ulike tidspunkter av dagen ble det markert på kartet hvor mange barn som lekte sammen og hvilken kjønns sammensetning det var. Det ble også notert hva slags lek barna lekte. Gjennom registreringene oppdaget barnehagen at gutter og jenter leker mer sammen der det ikke er lekemateriale. På området med lekemateriale lekte gutter og jenter nesten ikke sammen.

Litteratur og relevante verktøy

Rammeverk

Likestillingsloven

Barnehageloven

Kunnskapsdepartementet (2011): *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.*

Handlingsplan: *Likestilling 2014: Regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene.*

Temahefter

Friis, Pia (2006): *Temahefte om menn i barnehagen, om å rekruttere og beholde menn i barnehagen.* Kunnskapsdepartementet.

Rossholt, Nina (2006): *Temahefte om likestilling i det pedagogiske arbeidet i barnehagen.* Kunnskapsdepartementet.

Faglitteratur

Askeland, Leif og Rossholt, Nina (2009): *Kjønsdiskurser i barnehagen. Mening, makt og medvirkning.* Fagbokforlaget.

Bredesen, Ole (2004): *Nye gutter og jenter – en ny pedagogikk?* Gyldendal Akademiske.

Bratterud, Åse m.fl. (2006): *Menn og omsorg i familie og profesjon.* Fagbokforlaget.

Emilsen, Kari og Hoaas Moen, Kari (2011): *Likestilling og likeverd blant barna i barnehagen.* Nærmiljø og samfunn i barnehagen. 2. utg. Universitetsforlaget.

Helen, Eva og Granholm, Magdalena T. (2009): *Sverd og bamser – genusarbeid i barnehagen og skole.* GAN Aschehoug.

Henkel, Kristina (2011): *Gi barna hundre muligheter istedenfor 2. Om genusfeller og genusproblemer i hverdagen.* Pedagogisk forum.

KD (2010): *Nye barnehager i gamle spor? Hva vi gjør og hva vi tror. Status for likestillingsarbeidet i norske barnehager i 2010.* Likestillingssenteret Hamar.

Knudsen, Ann-Elisabeth (2005): *Snille jenter og dumme gutter. Hvorfor oppfører ingen barn seg som de har hjerne til?* Pedagogisk Forum.

Svaleryd, Kajsa (2002): *Likeverd. En tanke- og handlingsbok for likestillingsarbeid med barn og unge.* Gyldendal Akademiske.

Wahlström, Kajsa (2004): *Jenter, gutter og pedagoger. Likestillingspedagogikk i praksis.* Pedagogisk forum.

Østerås, Bergljot (2009): *Forventninger til kjønn i barnehagens litteraturutvalg.* Rapport nr. 12. Høgskolen i Hedmark.

Veiledere

Reform (ressurscenter for menn): *Gender Loops – Eksempelsamling. Praksiser som kan fremme likestilling og kjønnsensitivitet i barnehagen.*

www.reform.no

Karmøy kommune, oppvekst og kulturretaten (2010): *Likestilling i Karmøybarnehagene. Gutter og jenter med rett til like muligheter.*

Fylkesmannen i Vestfold, barnehagene i Vestfold: *"URETTFERDIG!" Jenter og gutter med like muligheter – om likestilling, likeverd og mangfold.*

www.fmve.no

Nettressurser

www.mennibarnehagen.no

Veileder for kvotering av menn.

www.expromo.no/reform/kvotering_121009.html

Annet

Likestillingskoffert: *Frittvalg.no* www.frittvalg.no

Verdispill: *Søt eller tøff – et fritt valg?*

Veilederen for likestilt pedagogisk praksis ligger også elektronisk på

www.likestillingssenteret.no

www.kanvas.no

www.dmmh.no

